

■ ION TOBOȘARU

Reflecții despre „lectura” clasicilor în spectacolul românesc actual

În contextul eforturilor generale, constructive în domeniul culturii și artei, energiile intelectuale, dinamizate, cercetează cu nobil interes trecutul istoriei, mărturiile vechimii, preocupate în egală măsură de obținerea unor noi informații ca și de interpretarea documentelor în lumina conștiinței epocii actuale.

Conceptul de interpretare implică, printre altele, o cultură pluridisciplinară fortificată de viziunea modernă asupra lumii și civilizației. Zona științelor umaniste ridică, într-un dialog deschis, polemic, multiple probleme privind interpretarea istoriei culturii naționale și universale. Criteriile interpretării în teritoriile culturologiei dobîndesc certitudine, validîndu-se în exegeză, unele model în teoria și critica literară. Problema interpretării însă ocupă construcții și în domeniul celei mai perisabile arte: spectacolul, a cărui existență se desfășoară într-un timp extrem de limitat dar cu durabile efecte de conștiință. Teatrul este chemat astăzi, mai exact arta scenică, să pună în valoare, alături de dramaturgia contemporană, opere din patrimoniul literaturii dramatice românești și universale clasice, să elădească univers uman al unei lumi intrate în crepuscul, dar strălucind în istorie. Așadar scena compune o lume, imaginează un univers ce poartă semnele dramaturgiei. În vreme ce lumea unei opere dramatice este una, posibilitățile ei de reflectare scenică sînt multiple. Lectura scenică, actul sau faptul teatral oferă modalități variate de întrupare, soluții multiple de construcții determinate de stilul regizorului, de fantezia sa creatoare, de originalitatea lui sau poate chiar de destinul unei

mentalități, al unei conștiințe estetice ce aparține unei generații. Dincolo de adevărul caracterului deschis al opere și al dinamicii sale, de nivelele deosebite ale receptării, literatura dramatică și în cazul de față, dramaturgia clasică, prilejuește o mare diversitate în procesul interpretării, al evaluării și valorificării sale scenice. Sigur că varietatea nu poate fi împinsă pînă la limita absurdă a atomizării. Nu în acest fel se poate concepe interpretarea.

Repinerea în pagină a problemelor privind interpretarea clasicilor în spectacol actual, modern, pleacă de la necesitatea clarificării teoretice și practice a lecturilor convingătoare ce se cer a fi produse în arta spectacolului atunci cînd energiile creative sînt chemate să lărgească orizontul de cunoaștere al publicului și să contribuie la frîugățirea spirituală, morală, civică, patriotică, politică și estetică a acestuia. Cultul pentru „clasici”, pentru operele lor perene, general-umane și concret-istorice, nu poate fi manifestat în imagini-muzeale, imagini incrimenite, în credința falsă de respect mărturisit „stilului” Shakespeare, Molière, Caragiale. Reconstituirea clasicilor în arta teatrală are în vedere mutațiile socio-culturale, cele de ordin istoric, politic și psihologic ce s-au produs și se produc în timp, modificările ce survin continuu în profilul spiritual și în sfera sensibilității contemporanilor noștri. Interpretarea scenică a clasicilor, acest proces de maturitate artistică, acest gest de noblete și disponibilitate intelectuală, descoperă noi valențe în structura opere pe linia conflictului și a tipologiei, pune în valoare semnificațiile sale, traduce în imagini specifice modernității teatrului și în consonanță cu sensibilitatea epocii, frîmîntarea unei lumi înclinată adevărului, dreptății, umanității în general. Cu trei decenii în urmă, Naționalul înseria în repertoriu: *Romeo și Julieta*, *Trei surori*, *Azul de noapte*, *O scrisoare pierdută*. Au fost spectacole de referință și ele au intrat în istoria teatrului românesc, în memoria contemporanilor. „Monștrii sacri” de atunci, Mihai Popescu, actor de talie europeană, poate ultimul romantic al scenei românești, marii N. Bălățeanu, Emil Botta, inegalabila Aura Buzescu, Maria Botta, monumentalul Gh. Stărin și Ion Manolescu, tulburătorul Radu Beligan, virtuosul Costache Antoniu, Niky Atanasiu, Sonia Cluceru, G. Calboreanu, Gr. Vasiliu Birlic, Elvira Godeanu, Ion Fintescu, Marcel Anghelăscu, Ion Manu și mulți alții, au realizat roluri antologice, imagini ce însoțesc lumea noastră, icoane și portrete în fața cărora pios ne plecăm fruntea. Spectacolele evocate au interpretat pe clasici, descoperind dimensiuni ce se racordau sensibilității de atunci. Poezia tinereții, critica prejudecăților, idealul evadării prin muncă al nefericitelor surori, aspirația spre libertate a locatarilor din azil, satira sistemului „curat constituțional” — toate acestea voiau să in-

semne „lechia“ unor lecturi convingătoare și simultan emoționante. Ultimii ani readuc pe scenă aceleași opere, interpretate de o nouă generație de actori într-o nouă viziune regizorală. Tentativa și tentația de a compara axiologie duc la eșec. Ierarhizarea spectacolelor pe aceeași operă reprezintă un efort gratuit. Este ca și cum ai opera în matematică printr-o adunare fără a ține seama că folosești „mulțimi“ diferite. Liviu Ciulei, Lucian Giurchescu sau Cătălina Buzoianu, autorii spectacolelor menționate în apropiata actualitate, descifrează noi sensuri în spectacol, și ele aparțin aceluiași autor, fie că e vorba de Shakespeare, de Cehov, de Gorki, sau de Caragiale.

Situația ușor desenată poate fi caligrafiată și cu alte exemple ce duc la aceeași concluzii. Rezultă deci că regizorul poartă răspunderea similară exegetului care în teorie, critică și istoriografie este frământat de chinurile legate de obsedanta întrebare: „cum îi interpretăm pe clasici?“. Pozitivând rezultatele raportului dramaturgie clasică și spectacol contemporan, nu înseamnă că în delicata relație nu apar cazuri izolate, accidente, insuccese, căderi determinate de incultură, viziune incoerentă, manierism, pasișă, epigonism, juvenil teribilism, suficiente capcane, mai clar, experimente periferice păgubitoare pentru teatru și public. Interpretarea clasicii în arta spectacolului, cultul pentru marile opere ce iradiază continui lumini, respectul față de fundamentalele probleme marcate, față de adevărul exprimat — sînt componente ale responsabilității regizorului, întemeiată pe cultura și concepția sa asupra lumii și creației artistice. În toate datele ce configurează talentul autentic, implicit măsură și echilibrul. Teatrul modern a îmbogățit mijloacele de expresie. Limbajul scenic dobîndește date uneori nebănuite. Expresivitatea vocală și corporală, sunetul și lumina, spațiul de joc, convenția, simbolul, metafora, parabola, sincretismul superior al artelor vizuale motivat de necesitatea intensificării forței de penetrație a imaginii scenice — devin funcționale atunci cînd ele evidențiază nucleul ideatic al operei dramatice, slujesc mesajul creației literar-dramatice, clarifică sensurile, fac credibil universul uman, prelungește liniile cunoașterii. Ingrijorările față de destinul textului se vădese neîntemeiate dacă regizorul exeget și arhitect modelează scenic imaginea literară, astfel încît o potențiază sau descoperă în structura acesteia date nebănuite chiar de autor. Eruditul Tudor Vianu în „Arta prozatorilor români“ sau în

studiile sale de stilistică și eminescologie cercetează particularitățile limbajului artistic, reliefînd sensuri ce îmbogățesc conținutul operelor analizate. Bălcescu, Odobescu, Eminescu, Creangă sau Delavrancea ni se înfățișează în dimensiuni noi prin intermediul lecturii savantului. Relația dintre dramaturgia clasică și spectacolul actual reprezintă o problemă importantă pentru cultură în general și spectacol pentru teoria și practica creației artistice, scenice. Opiniile absolutizante, subiectiviste, arbitrar, unilaterale, estetizante, academiste sînt păgubitoare și, uneori, cînd folosesc autoritatea de breaslă, prin locvacitate sau argumente la îndemînă, intimidăză auditoriul, publicul, cititorul neavizat.

Aparenta discreditare poate fi produsă printr-o opțiune „metodologică“ elementară: narațiune tendențioasă, voit simplificatoare, care eludează argumentul teoretic sau îl înlocuiește cu tonul polemic suburban în vocabule de ironie modic.

Aducerea în scenă a operei clasice constituie un act de cultură. Se impune regizorului înțelegere corectă a semnificației binomului general-uman și concret-istoric, reconstituire scenică a universului literaturii dramatice în timbrul, viziunea și sensibilitatea timpului, subordonarea expresiei sensului major al textului, stimularea creației actoricești în spiritul logicii interioare a operei, efortul de a imprima cultura în densitatea imaginilor ce alcătuiesc faptul teatral. Inovația, inventivitatea, originalitatea, ispita „ineditului“ și tentația de a fi modern se recunosc în măsura în care se încheagă într-o atitudine, poziție, crez și ideal estetic concordant cu societatea. Se cere a se ține seama că dramaturgia clasică restituită scenico contribuie substanțial la educația estetică a publicului care deși eterogen ca structură reclamă exigență matură în materie de „clasici“. Dramaturgia clasică națională, drama istorică sau comedia, cupodopele dramaturgice universale așteaptă continui noi întruclupări scenice, se cer înfățișate de către inspirate baghete regizorale, eroi, personaje și tipuri din patrimoniul literelor universale solicită actori virtuozși care să îi facă cunoscuți generației noastre în noi lecturi și în nouă comunicare. Exigențele scenice față de „clasici“ se exprimă astăzi în creații regizorale demne de reținut. „Noul val“ al regizorilor se afirmă curajos. Semnele talentului s-au arătat, ale culturii se vor mai arăta, spiritul înnoitor al societății noastre se cere a le fortifica mai ferm opera.